

Ірина Жаркова,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Ірина Буяр,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ВПЛИВ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ ВЗАЄМИН НА СОЦІАЛЬНУ АДАПТАЦІЮ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Комплексні дослідження останніх років виявляють актуальність проблеми соціального розвитку дитини і нагальність педагогічного управління ним. Вплив соціального середовища на розвиток особистості дитини та розкриття сутності і структури феномена «соціалізації» висвітлені в працях І. Бега, Н. Гавриш, О. Кононко, С. Максименка, Т. Яценко та ін.

Взаємини дитини зі світом дорослих розглядаються як особлива інтегративна форма становлення людини як суб'єкта суспільних взаємин, форма практичного освоєння навколишнього світу. Ця форма передбачає наявність провідних відносин дитини. Саме існування такого роду взаємин зумовлено, перш за все, тим, що дитина не може ні фізично, ні психологічно існувати без дорослого, її думки, почуття і переживання походять від життєвого світу дорослих.

Вітчизняні дослідники дитячо-батьківських взаємин (Т. Демиденко Л. Долинська, М. Прасол І. Трубавіна та ін.) визначають як вибіркового в емоційному та оцінному плані психологічний зв'язок дитини з кожним із батьків, що проявляється в переживаннях, діях, реакціях, пов'язаний із віковими і психологічними особливостями дітей, культурними моделями поведінки та власною життєвою історією і визначає особливості сприймання дитиною батьків, спосіб спілкування з ними.

Важливим показником успішної соціалізації є позитивне емоційне ставлення до цінностей та еталонів, що транслуються дорослими. Соціальні переживання, що відображають ставлення дитини до соціального оточення і свого місця в ньому, є однією з умов успішної адаптації дітей дошкільного віку. Найбільш значущим для розвитку емоційних уявлень є емоційний досвід, який визначає їх зміст, а в дітей дошкільного віку і ступінь їх диференційованості.

Соціальна адаптація як первинна стадія соціалізації особистості дитини-дошкільника є дуже важливою, оскільки сензитивні періоди дитини незворотні, а саме на цій стадії дитина засвоює соціальні норми і правила поведінки в суспільстві, вибудовує свої стосунки з батьками та однолітками. Результатом успішної соціальної адаптації є адаптованість дитини в соціальному середовищі [1].

Вивчення соціальної адаптації у старших дошкільників та її взаємозв'язку з дитячо-батьківськими взаєминами є метою нашого дослідження, оскільки саме цей етап соціалізації формує самосвідомість дітей, їхні стосунки з однолітками та іншими людьми.

Основу соціальної адаптації формує почуття прив'язаності до близьких. Емоційна прив'язаність дитини до близького дорослого стала в сучасній психології загальновизнаною і однією із значущих (у тому числі і в прогностичному плані) характеристик взаємин дитини в сім'ї та основою формування її особистості. Високий рівень прив'язаності до матері припускає позитивно забарвлені стосунки, позбавлені тривоги й напруження. Ці діти довіряють своїм мамам, вони не бояться розповідати їм свої секрети, будучи впевненими в їхньому уважному та доброзичливому ставленні.

Загалом діти з надійною прив'язаністю характеризуються базовою довірою до матері, вони впевнені в її підтримці та прийнятті і не бояться звернутися до неї за допомогою у випадку виникнення проблем. Дошкільники в таких сім'ях завжди впевнені в собі, здатні до самоконтролю, допитливі, енергійні, в них розвинене почуття власної гідності, їм завжди вдається налагодити хороші стосунки з однолітками.

Низький рівень емоційної прив'язаності до матері характеризується почуттям дискомфорту в близьких стосунках, відчуттям уразливості, ненадійності, тривоги, відсутністю емоційної підтримки. Переважна більшість таких дітей в 5-6 років не відчувають потреби звертатися за допомогою чи порадою до своїх матерів у складних ситуаціях. Низький рівень прийняття зумовлює суворість батьків, жорсткість санкцій та дисципліни, виступаючи основою загальної задоволеності дитячо-батьківськими стосунками.

Високий рівень прийняття, навпаки, робить батьків більш гнучкими і, відповідно, м'якими у вихованні, призводячи до зростання задоволеності внутрішньо сімейними стосунками.

Емоційна близькість, здатність до емпатії, емоційного взаєморозуміння та співпереживання, виступають як умова і наслідок розвитку продуктивної співпраці в дитячо-батьківських стосунках, визначаючи характеристики типу сімейного виховання та його гармонійність. Емоційна близькість та співробітництво взаємообумовлюють одне одного у такий спосіб, що високий рівень емпатії дозволяє партнерам побудувати ефективне, особистісно-орієнтоване спілкування і співпраця, результатом яких, в свою чергу, стає скорочення емоційної дистанції і налагодження кращого емоційного порозуміння, і формування почуття «Ми». Емоційна близькість, забезпечуючи краще розуміння одне одного на основі співпереживання, робить батьків більш послідовними і менш жорсткими в своїй виховній системі, підвищує задоволеність дитячо-батьківськими стосунками.

Аналіз досліджень вчених свідчить, що існує зв'язок між тим, який стиль виховання присутній в сім'ї і тим, якою мірою діти є соціально адаптованими. Дослідники проводять паралель між критеріями: рівень самооцінки, соціометричний статус, емоційне благополуччя [4; 5].

На основі спостережень, автором виділені наступні типи поведінки дітей із різним рівнем соціальної адаптації в результаті різних типів та стилів дитячо-батьківських стосунків (див. рис. 1).

Рис. 1. Рівні соціальної адаптації під впливом типу дитячо-батьківських стосунків

Дослідники звертають увагу і на взаємозв'язок адаптованого типу особистості старшого дошкільника із типом виховання. Зокрема, якщо батьки вибирають демократичний стиль виховання, то у дітей в такій сім'ї частіше спостерігається адекватна самооцінка, що є прямим фактором для соціальної адаптації в суспільстві [2].

Таким чином, дитячо-батьківські стосунки – основа для формування прийняттого рівня соціальної адаптації. Дитина природньо проходить фази свого розвитку і вирішує закономірні вікові проблеми; відчуває почуття прив'язаності та любові у відповідь на аналогічні почуття батьків, реалізує свою потребу в авторитеті й повазі, розумінні зі сторони близьких і значимих людей. Будь-яка адаптація дитини дошкільного віку починається в сім'ї.

Центральне місце в дитячо-батьківських стосунках у сім'ях з дітьми старшого дошкільного віку займає сфера емоційних відносин – прийняття та емоційна близькість. Саме процеси емоційної взаємодії визначають задоволеність дитячо-батьківськими стосунками, а також особливості співробітництва. Характер емоційного прийняття дитини батьками є вихідним пунктом і основою розвитку співпраці та кооперації.

Загалом, діти з надійною прив'язаністю до батьків характеризуються базовою довірою до навколишнього світу, до близьких їм людей, вони впевнені

у підтримці батьків, не бояться звернутися до них за допомогою у випадку виникнення проблем. Дошкільники в таких сім'ях завжди впевнені в собі, здатні до самоконтролю, допитливі, енергійні, в них розвинуте почуття власної гідності, їм завжди вдається налагодити хороші взаємини з однолітками.

Список використаних джерел

1. Діти і соціум. Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: Монографія / А. М. Богуш, Л. О. Варяниця, Н. В. Гавриш, С. М. Курінна, І. П. Печенко; наук. ред. А. М. Богуш; за заг. ред. Н. В. Гавриш. Луганськ: Альма-матер, 2006. 368 с.

2. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід). Київ: Стилос, 2000. 336 с.

3. Пироженко Т. О. Особистість дошкільника. Перспективи розвитку. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 136 с.

4. Рогальська І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід. Монографія. Київ: Міленіум, 2008. 400 с.

5. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ: монографія / Н. Гавриш, О. Рейпольська та ін.; за заг. ред. О. Рейпольської. Київ-Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2018. 280 с.